

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Пендюри Максима Миколайовича на дисертацію Ремез Олени Леонідівни на тему «Сфера цивільної безпеки як об'єкт теоретико-правового дослідження», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Забезпечення безпеки – одна з основних функцій будь-якої держави. Одним з основних чинників і запорукою формування конкурентоспроможності країни є всебічне гарантування цивільної безпеки. Ефективна діяльність державних органів щодо розроблення державної політики у сфері цивільної безпеки можлива за наявності глибоких теоретичних розробок і практичної реалізації наукових рекомендацій щодо створення оптимальної ефективної системи гарантування цивільної безпеки в країні, гарантування належного рівня безпеки життєдіяльності населення, безпеки для суб'єктів господарювання, запобігання загрозам виникнення надзвичайних ситуацій тощо.

Ситуація, що склалася у сфері безпеки, потерпає глобалізаційних змін, які пов'язані з активізацією інтеграційних процесів на глобальному і регіональному рівнях. Ці зміни та процеси накладають певний відбиток на всі сфери світової цивілізації, зокрема безпеки й оборони.

З огляду на це вивчення та осмислення самого феномена цивільної безпеки, визначення оптимальних засобів, шляхів і способів її забезпечення має важливе

значення для системи ефективного функціонування держави. Своєю чергою, дослідження складових цивільної безпеки дозволяє виявити резерви суспільства для стійкого розвитку та формувати практичні шляхи його зміцнення.

Відтак, актуальність теми дисертації Ремез Олени Леонідівни на тему «Сфера цивільної безпеки як об'єкт теоретико-правового дослідження» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 25 вересня 2018 р. (протокол № 15).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертантці визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних і практичних питань теми дослідження. Зокрема, застосовано системно-структурний, логіко-нормативний, логіко-семантичний, історико-правовий, формально-логічний, компаративістський методи й метод моделювання, що дозволило належним чином обґрунтувати відповідні положення наукової новизни отриманих дисертанткою наукових результатів. Зміст дисертації відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Матеріал дисертації викладено послідовно й доступно, робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

Дисертанткою проаналізовано значний масив наукової літератури (352 найменування), ґрунтовно вивчено законодавчу базу, що дало змогу вирішити наукове завдання, сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення законодавства та правозастосовної практики у сфері забезпечення цивільної безпеки.

Результати наукового дослідження відображено у 25 наукових публікаціях, серед яких 3 статті, опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 2 статті – у

наукових періодичних виданнях інших держав; 20 тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, міжвузівських та підсумкових науково-теоретичних конференціях, семінарах і круглих столах.

Отже, дисертація О. Л. Ремез «Сфера цивільної безпеки як об'єкт теоретико-правового дослідження» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. У дисертації О. Л. Ремез комплексно, з використанням методів пізнання та з урахуванням сучасних викликів і загроз на системному рівні аналізу та узагальнення описано феномен цивільної безпеки, на основі чого сформульовано та обґрунтовано концепцію безпеки з урахуванням сучасних викликів і загроз. Праця містить теоретичні положення і науково обґрунтовані висновки, які розв'язують актуальну теоретичну та науковоприкладну проблему, окреслену в меті дослідження.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, уперше запропоновано концепцію сфери цивільної безпеки, що забезпечує безпеку людини і держави завдяки узгодженості прийняття та реалізації рішень, координації подальших дій на основі правового регулювання, сталий розвиток суспільства; виокремлено історико-правові етапи становлення та розвитку сфери цивільної безпеки, що дозволило розробити напрями забезпечення цивільної безпеки в умовах військової агресії; з огляду на воєнні дії на території України та зарубіжний досвід трансформації правових засад організації та діяльності уповноважених суб'єктів у сфері цивільної безпеки доведено доцільність запровадження позитивного досвіду в Україні з метою формування правового та організаційного механізму реагування на надзвичайні ситуації різного характеру як одного з елементів стратегічного військового оборонного потенціалу країни; сформульовано доктринальне тлумачення поняття «сфера цивільної безпеки» як складової частини загальної системи

національної безпеки; висвітлено значення цивільної безпеки у забезпеченні сталого розвитку суспільства, досягненні максимального рівня відчуття безпеки, захисті життя та здоров'я людей, збереженні матеріальних і культурних цінностей, забезпеченні правопорядку, підвищенні свідомості та культури безпеки населення.

Також дістала подальший розвиток методологія дослідження сфери цивільної безпеки в частині теоретико-правового осмислення її багатогранності та місця в системі національної безпеки; застосування класифікаційного підходу до осмислення сфери цивільної безпеки в частині його авторського тлумачення та відповідного розширення кола класифікаційних критеріїв; теоретико-правові уявлення щодо сприйняття інституалізації сфери цивільної безпеки в площині розвитку та систематизації законодавства цивільної безпеки; наукові положення про конструктивний вплив державної політики на формування концепції сфери цивільної безпеки через демонстрацію позитивного досвіду трансформації правових засад організації та діяльності уповноважених суб'єктів у сфері цивільної безпеки європейських країн.

Окрім наведеного вище, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертанткою, здебільшого є аргументованими й переконливими, містять самостійний критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження. Під час їх доведення та обґрунтування авторкою використано широке коло вітчизняних наукових публікацій, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти тощо.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені в дисертації положення, узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані в таких сферах: – науково-дослідній сфері – для перспективних

наукових досліджень проблем розуміння та підтримки цивільної безпеки, використання у процесі викладання навчальних дисциплін: «Теорія держави та права», «Методологія наукової діяльності», зокрема при вивченні таких тем, як: «Поняття, походження та сутність держави», «Загальна характеристика та класифікація методів юридичної науки» (акт впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження від 21 травня 2021 р. у наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ); – правозастосовній діяльності – для подальшого розвитку та вдосконалення правозастосовної діяльності у сфері цивільної безпеки, реалізації концепції цивільної безпеки на рівні підрозділів центрального органу виконавчої влади (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 05 травня 2021 р. у практичну діяльність Національної поліції України); – освітньому процесі – для навчально-методичного забезпечення та викладання навчальної дисципліни «Поліцейська деонтологія», у частині питань що стосуються громадської, публічної безпеки та правопорядку (акт впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження від 30 квітня 2021 р. в освітній процес Національної академії внутрішніх справ).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності загалом. Дисертація О. Л. Ремез викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації – 297 сторінок, з них основного тексту – 236 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового

пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, науково-теоретичну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено особистий внесок здобувача та інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 «Історичні та методологічні аспекти дослідження сфери цивільної безпеки» досліджено генезис концепції безпеки через призму визначення категорії «безпека» залежно від формування історичної доби людства, проаналізовано наукові концепції, що пояснюють природу сфери цивільної безпеки, та визначено етапи розвитку сфери цивільної безпеки та перспективи подальшого розвитку цивільного захисту в Україні.

Встановлено, що цивільна безпека – це комплекс заходів та дій, спрямованих на забезпечення безпеки громадян, їх прав та свобод, держави загалом, які можуть виникнути внаслідок природних катастроф, техногенних аварій, терористичних актів, конфліктів тощо. Це включає у себе попередження виникнення небезпечних ситуацій, готовність і реагування на них, а також відновлення після надзвичайних ситуацій та допомогу потерпілим.

Окреслено основні завдання цивільної безпеки, а саме: захист життя та здоров'я людей, збереження матеріальних і культурних цінностей, забезпечення правопорядку, підвищення свідомості та культури безпеки населення. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні методи та засоби, такі як розробка та впровадження законодавства у галузі безпеки, навчання та підготовка рятувальників, створення системи моніторингу та прогнозування небезпечних ситуацій, розробка та використання сучасних технологій, організація комунікації та координації роботи в умовах надзвичайних ситуацій тощо.

Досліджено методологію теоретико-правового дослідження сфери цивільної безпеки з урахуванням предмета дослідження, його мети і завдань.

У розділі 2 «Теоретичні засади осмислення сфери цивільної безпеки» доктринальну інтерпретацію поняття «безпека», «цивільна безпека» досліджено в контексті вітчизняної загальної теорії права, соціальних і гуманітарних наук,

що дало здобувачці змогу з'ясувати загальне та відмінне між ними в площині їх залежності від предмета, методології, понятійно-категоріального апарату певної науки, окреслити проблеми міждисциплінарних підходів до визначення сфери цивільної безпеки.

Сферу цивільної безпеки розглянуто шляхом поділу на такі рівні: мікробезпека – безпека людини/особистості/індивіда; мезобезпека – безпека сім'ї (2 і більше індивідів/особистостей/людей); макробезпека – безпека нації/суспільства і мегабезпека – міжнародна цивільна безпека/безпека світу. Запропонованою класифікацією доведено наявність зв'язку між її рівнями, що є свідченням того, що досягнення вищого, наступного рівня безпеки (мегабезпека – безпека світу) легше і якісніше може бути досягнуто через забезпечення її нижчих рівнів (безпека суспільства, сім'ї чи групи людей і безпека індивіда).

Запропоновано концепцію кожного з рівнів безпеки (мікро-, мезо-, мега-, макро-) та окреслено її теоретичні межі. Констатовано, що за умови належного досягнення рівня мікро- та мезобезпеки є ймовірність досягнення макро- та мегарівнів. Доведено, що два останні рівні безпеки у деяких аспектах залежать один від одного, адже макрорівень цивільної безпеки – це безпека нації/суспільства, а нормативно-правовий підхід до забезпечення цього рівня є досить важливим інструментом для врегулювання усіх необхідних питань.

У розділі також окреслено структуру сфери цивільної безпеки та охарактеризовано ознаки сфери цивільної безпеки.

Розділ 3 «Міжнародний досвід, стан і перспективи удосконалення організації та діяльності уповноважених суб'єктів у сфері цивільної безпеки» присвячено розгляду базових міжнародно-правових стандартів, що впливають на сферу цивільної безпеки, організацію та діяльність уповноважених суб'єктів у цій сфері. Розкрито етапи розвитку механізму утворення міжнародно-правових стандартів організації та діяльності уповноважених суб'єктів у сфері цивільної безпеки.

Зроблено висновок, що досвід діяльності уповноважених суб'єктів у сфері цивільної безпеки країн Східної Європи в Україні можна використовувати на

кількох рівнях. На рівні національної безпеки доцільним є впровадження позитивного досвіду інших країн у подоланні загроз національній безпеці, зокрема тероризму, військових конфліктів, кібератак тощо. На рівні регіональної безпеки важливо зміцнювати співпрацю з сусідніми країнами в галузі цивільної безпеки, зокрема у питаннях ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та попередження їх виникнення.

Досліджено стан і перспективи реформування уповноважених суб'єктів у сфері цивільної безпеки в Україні, яких визначено як організації та установи, що здійснюють заходи з попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на території України, забезпечують безпеку громадян, території та майна в разі виникнення надзвичайних ситуацій, мають свої відповідні функції та повноваження залежно від їхньої спеціалізації та мети діяльності та вдало окреслено шляхи реформування цих суб'єктів.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності.

Таким чином, дисертація О. Л. Ремез відповідає наявним вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують поставлені у роботі завдання.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Ремез Олени Леонідівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Оцінюючи загалом позитивно винесену на захист дисертацію О. Л. Ремез, варто відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Окремі питання предмета дослідження, на думку рецензента, потребують певних уточнень і додаткової аргументації під час захисту:

1. Передусім вважаємо за необхідне звернути увагу на методологію дослідження взагалі та різноманітність підходів до становлення та розвитку сфери цивільної безпеки в Україні (розділ 1). На думку рецензента, загальна методологія повинна бути ширшою, ніж дослідження теоретико-правових засад осмислення сфери цивільної безпеки.

2. Одним із елементів наукової новизни авторка зазначила, що нею «вперше» сформульовано доктринальне тлумачення поняття «сфера цивільної безпеки» як складової частини загальної системи національної безпеки. Із такого формулювання важко зрозуміти, яким саме чином спроможності сфери цивільної безпеки виконують завдання в сегменті національної безпеки. Тому, під час прилюдного захисту бажано висвітлити свою позицію, щоб вона стала доступною науковій спільноті.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Ремез Олени Леонідівни, оскільки не стосуються найбільш значних положень і висновків роботи й не применшують належного її рівня. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії в процесі захисту дисертації, а також напрямами майбутніх досліджень дисертантки.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Ремез Олени Леонідівни на тему «Сфера цивільної безпеки як об'єкт теоретико-правового дослідження», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку загальної теорії держави та права.

За науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Ремез Олена Леонідівна – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

Завідувач кафедри

теорії держави та права

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

Максим ПЕНДЮРА

